

RONALD WESTERBEEK

Aanzetten tot charismatische vernieuwing

‘Proeven en watertanden biedt niet alleen een zeer informatieve inleiding in diversiteit van het huidige charismatisch christendom, maar is vooral specimen van goede theologie: een leerproces, waar eigen ervaringen en kritisch nadenken een spannend koppel vormen en geloof en verwachting gevoed worden. Een boek dat de lezer uitnodigt zichzelf actief te laten inschakelen en te proeven van Gods koningschap.’

Kees van der Kooi, emeritus hoogleraar Systematische theologie, Vrije Universiteit, en bijzonder hoogleraar Theologie van de charismatische vernieuwing (2003-2007)

* * *

‘Over charismatisch christendom bestaan veel misverstanden. Westerbeek biedt een evenwichtige en goed onderbouwde studie van de theologische diversiteit binnen deze dynamische en invloedrijke beweging. Vanuit zijn betrokkenheid bij de vernieuwingsbeweging New Wine verbindt hij de inzichten van John Wimber met theologische bijdragen uit andere charismatische vernieuwingsbewegingen. Zo presenteert hij een theologie die zowel historisch geworteld is als relevant voor vandaag.

Met scherpe analyses en een toegankelijke schrijfstijl maakt Westerbeek complexe theologische thema’s begrijpelijk en inspirerend. Dit boek is een onmisbare gids voor theologen, dominees, voorgangers en iedereen die zich wil verdiepen in de charismatische beweging en haar theologische fundamenteën. Een aanrader voor wie verlangt naar verdieping en vernieuwing!’

Miranda Klaver, hoogleraar Antropologie van religie met bijzondere aandacht voor charismatisch christendom, Vrije Universiteit

* * *

‘Als mensen me vragen wat twintig jaar wonen en werken in Amsterdam met me gedaan heeft, dan is het korte antwoord: mijn perspectief op het Koninkrijk is veranderd. Ik ben overtuigder geworden van

het belang van een ontmoeting met de grondlegger van dat Koninkrijk: Jezus. En tegelijk genadiger geworden in mijn denken over welk medemens dan ook.

Dit boek voelt als een theologische vloer onder mijn werk en leven en daarom ben ik er heel blij mee. Dat het Koninkrijk van God niet volledig gerealiseerd is maar evenmin alleen toekomstig is, wordt uitgewerkt in een diepgaande maar praktijkgerichte studie, waarin de lezer opgeroepen wordt het erop te wagen... Met vallen en opstaan gaan samenleven vanuit de verwachting dat Gods Geest nieuwe mogelijkheden wil geven – ja, wonderen wil doen door onze handen.'

Jurjen ten Brinke, voorganger, spreker en presentator (EO), missionair kerkplanter (Hoop voor Noord) en aanjager verbinding kerken in Amsterdam

Ronald Westerbeek

Proeven en watertanden

*Aanzetten tot charismatische
vernieuwing*

KokBoekencentrum Uitgevers • Utrecht

Inhoud

Woord vooraf	11
1. Een taxonomie van pentecostale en charismatische vernieuwing	16
1.1 Inleiding: een theologische plaatsbepaling	16
1.2 Eerste hoofdstroom: charismatische spiritualiteit van de onafhankelijke Geest-kerken	32
1.3 Tweede hoofdstroom: klassiek pentecostalisme	43
1.4 Derde hoofdstroom: klassieke charismatische vernieuwing in de traditionele kerken	52
1.5 Vierde hoofdstroom: theologie van het Koninkrijk als <i>enacted, inaugurated eschatology</i>	63
1.6 Vijfde hoofdstroom: neo-pentecostalisme	78
1.7 Resumé: ontwikkelingen in kaart	90
2. Theologie van het Koninkrijk als <i>enacted, inaugurated eschatology</i>	93
2.1 Inleiding: contouren van een charismatische theologie	93
2.2 Contouren vanuit de theologie van het Nieuwe Testament	95
2.3 Systematisch-theologisch: <i>enacted, inaugurated eschatology</i>	113
2.4 Contouren en kernwaarden	122
2.5 Resumé: een aardse spiritualiteit	129

3. Gedeeld verlangen, andere theologie	130
3.1 Inleiding: Bill Johnson, Randy Clark en Tom de Wal	130
3.2 Een gerealiseerde eschatologie	132
3.3 De soevereiniteit van God speelt geen rol	136
3.4 De verzoeningsleer wordt versimpeld	139
3.5 Kernprincipes vanuit de Word of Faith-movement	143
3.6 Resumé: wezenlijke verschillen	148
 4. Meewerken met God: een drievoudige roeping	 150
4.1 Inleiding: betrokken in de komst van Gods Koninkrijk	150
4.2 We mogen meewerken met God	151
4.3 Onze roeping en de missie van Gods Geest	159
4.4 Delen in de zalving	163
4.5 Hoe krijgt die zalving vorm in Jezus?	165
4.6 Hoe krijgt het delen in die zalving vorm in ons?	167
4.7 Een praktische uitwerking: drie toonaarden in de pastorale gebedsbediening	171
4.8 Medewerkers van God, maar ook vrienden	174
 5. Groeien in vertrouwelijke omgang en een opmerkzaam leven	 176
5.1 Inleiding: leven zoals we zijn bedoeld	176
5.2 Jezus leeft het ons voor	178
5.3 Jezus laat ons delen in zijn leven	182
5.4 Een volwassen spiritualiteit	186
5.5 Opmerkzaam leven	191
5.6 Gods verborgen omgang	198
5.7 Resumé: een volwassen geloof	202
 6. Charismatisch pastoraat vanuit het perspectief van Gods Koninkrijk	 204
6.1 Inleiding: wat is charismatisch pastoraat?	204
6.2 Plaatsbepaling voor charismatisch pastoraat	204
6.3 Gebedsministry	212
6.4 Gebedspastoraat	218
6.5 Visie en kernwaarden voor charismatisch pastoraat	221
6.6 Resumé: de ene bedelaar wijst de andere bedelaar waar brood te krijgen is	225

7. De hele mens op het oog	229
7.1 Inleiding: wat is de gerichtheid van het charismatisch pastoraat?	229
7.2 Herstel in de liefde van God: de bronrelatie	231
7.3 Dimensies van genezing en herstel	237
7.4 De cirkel van Gods liefde: een integratief werkmodel	243
7.5 Opnieuw: een koninklijk priesterschap	247
 Dankbetuiging	 252
Beknopte bibliografie	255
Register van namen en begrippen	262

Woord vooraf

In Afrika verloor ik mijn geloof, nu bijna dertig jaar geleden. Achteraf gezien was dit geloof vooral een levensovertuiging, een wereldbeschouwing die ik voor waar hield, want ik ben een denker. Dit bleek niet te volstaan, in de rauwe werkelijkheid van de conflictgebieden, vluchtelingenkampen, sloppenwijken en hoerenbarretjes waar ik als jonge journalist terecht kwam. Het was allemaal niet zo kloppend te maken als de geloofsboekjes en preken me hadden willen doen geloven. Om mijn geloof te behouden, begon ik God steeds meer op afstand van het kapotte leven op aarde te plaatsen – wie weinig verwacht, wordt ook niet teleurgesteld – totdat de afstand zo groot was geworden dat God net zo goed niet kon bestaan.

Maar in Afrika hervond ik mijn geloof ook. Of beter gezegd: God kwam juist dichterbij dan ik ooit voor mogelijk had gehouden. God beantwoordde mijn twijfel niet met sluitende redeneringen, maar met zichzelf. Het begon, denk ik, met drie vrouwen in een bomvol kerkje in Nyamata, Rwanda, kort na de genocide. Terwijl mijn geloof kraakte in zijn voegen, stonden zij intens te lofprijzen, met littekens in hun gezicht. Ik kon er met mijn hoofd niet bij en realiseerde me dat zij God op een totaal andere manier moesten kennen dan ik God ooit had gekend. In die jaren begon God te spreken in de chaos van mijn binnenste, zodat het lichter werd. God sprak bij monde van Afrikaanse zusters en broeders in Kenia, Tanzania, Oeganda, Rwanda, Sudan, Malawi en Mozambique. God sprak ook op manieren die volstrekt nieuw en verbijsterend voor me waren – door dromen en beelden, door indrukken en een zachte, stille stem in mijn binnenste. Op onverwachte momenten ervoer ik Gods liefde en nabijheid zo sterk, dat

mijn lichaam begon te gloeien en tintelen, en ik hoorde mijzelf bidden in onbekende klanken.

Hiervoor hoeft je niet naar Afrika, maar dit was mijn weg. Religie werd relatie, als ik het zo simpel mag zeggen. Een relatie is niet perse eenvoudig of alleen maar bevestigend. In een relatie begrijp je de ander lang niet altijd. Het kan zelfs een tijdje pijnlijk stil zijn, of juist knetteren. Maar je vertrouwt erop dat de ander betrouwbaar is, en je vertrouwt je aan de ander toe. Toen ik vijfentwintig jaar geleden hernieuwd tot geloof kwam, was mijn geloof gekleurd door relatie en raakbaarheid. En het was onmiskenbaar charismatisch.

Charismatische anglicanen

'Charismatisch' is een omstreden predicaat, en niet zonder reden. We kennen de conferenties en genezingsdiensten waar mensen zich lossen van de realiteit en zichzelf overschreeuwen met proclamaties en woorden van geloof. We kennen de gebedsgenezers, welvaartspredikers en zelfbenoemde apostelen en profeten met hun triomfalistische theologie die mensen verwondt.

Zelf leerde ik een andere charismatische spiritualiteit kennen. Via de boeken van oudtestamenticus Jack Deere en filosoof Dallas Willard ontdekte ik de Vineyard-beweging en John Wimbers theologie van het radicale midden: het Koninkrijk van God dat op mysterieuze wijze tegelijk is doorgebroken én op zich laat wachten. En later, toen mijn vrouw en ik kerkplanters waren van een internationale gemeente, raakten we betrokken bij New Wine in Europe, een kleinschalige beweging van anglicaanse kerken op het Europese continent. Hier was Wimbers theologie geland in de sacramentele spiritualiteit van de Church of England, met haar diepe bronnen van charismatische vernieuwing door de eeuwen heen. We ontmoetten er charismatische anglicanen, priesters en leken, die vertrouwd waren met de gaven, bedieningen en bijzondere krachten van de heilige Geest, vanuit een vurige en tegelijk ontspannen verwachting van Gods aanwezigheid. Later vonden we een geestelijk thuis in All Saints Anglican Church Amersfoort.

Charismatisch geloof kan evangelisch of pentecostaal zijn, maar er zijn veel oudere bronnen en tradities. Charismatische spiritualiteit kan katholiek zijn, oud-katholiek, anglicaans of oosters-orthodox, en natuurlijk ook protestants. Het kan heel goed samengaan met ge-

brandschilderde ramen en wierook, met knielbankjes en eucharistie, met priesters en bisschoppen, met abdijen en iconen.

Charismatische spiritualiteit in een gebroken wereld

De titel van dit boek, *Proeven en watertanden*, is min of meer ontleend aan Derek J. Morphey, een van de Zuid-Afrikaanse theologen binnen de internationale Vineyard-beweging. De christelijke gemeente leeft in het eschatologische spanningsveld van het Koninkrijk, dat elk moment kan doorbreken én voortdurend wordt uitgesteld door God. We proeven nu al verrassend van Gods toekomst, in tastbare ervaringen van Gods nabijheid. En vaak blijft het nog watertanden, reikhalzend uitzien en soms ook pijnlijk ontberen, verlangend naar Gods heelheid en herstel in een gebroken wereld.

Tegelijk is het te simpel om die tastbare ervaringen van Gods nabijheid (in vreugdevolle intimiteit of tekenen van genezing en herstel) te duiden als het 'reeds' van Gods Koninkrijk, en pijnlijke ervaringen van Gods verborgenheid (in onbeantwoorde gebeden, in geestelijke dorheid, in uitblijven van genezing en herstel) als het 'nog niet'. Juist in de verborgenheid en het lijden kan Gods Geest krachtig werkzaam zijn en is het Koninkrijk van God nabij. In dit boek geef ik aanzetten tot een theologie van het lijden en een charismatische kruistheologie (*theologia crucis*), tegenover een eenzijdige overwinningstheologie.

De charismatische vernieuwing waartoe ik zou willen aanzetten, ademt een aardse spiritualiteit. Het is gericht op het aardse leven en de schepping waarin God ons plaatst, in het besef dat Gods toekomst zijn hele schepping omvat en nu al aanraakt. Het is hoopvol en vol verwachting. En tegelijk overschreeuwt het niet onze teleurstelling en pijn, onze worstelingen en twijfel. Het is een spiritualiteit die met beide benen op de grond staat en eerlijk is over de gebrokenheid van het leven en ons eigen hart.

Het Koninkrijk van God breekt door in de wereld als mensen het erop wagen: met vallen en opstaan samenleven vanuit een nieuwe denkwijze en een nieuwe verwachting, open voor nieuwe mogelijkheden die Gods Geest wil geven. We mogen meebewegen met wat God doet. En van zijn kant beweegt God dan mee met wat wij doen. Dan mogen we wonderen verwachten, die niet zozeer bovennatuurlijk zijn als diepernatuurlijk: het leven komt tot vervulling.

Opzet van het boek

Dit boek is geen omvattende theologie van charismatische vernieuwing, maar een momentopname in een voortdurend leerproces. Het komt voort uit collegedictaten, artikelen en cursusmaterialen die ik in de loop der jaren schreef. Het is primair bedoeld voor het theologisch onderwijs, voor predikanten en priesters, voorgangers, pioniers en kerkelijk werkers. Maar ik heb het zo proberen te schrijven, dat het leesbaar is voor iedereen die zich wil verdiepen in charismatische theologie.

De eerste drie hoofdstukken laten zich lezen als een plaatsbepaling: hier bevind ik me als charismatische anglicaan op het brede speelveld van charismatisch en pentecostaal christendom, dit zijn de contouren van de theologie van het Koninkrijk waarin ik me herken, en hierin onderscheidt het zich. In de vier daaropvolgende hoofdstukken werk ik dat verder uit, waarmee ik richting hoop te geven aan de praktijk van charismatische vernieuwing.

In het eerste hoofdstuk schets ik een taxonomie van pentecostaal en charismatisch christendom: welke hoofdstromen tekenen zich af en wat is theologisch kenmerkend voor elke hoofdstroom? Dit verduidelijkt ook mijn eigen theologische positie.

In hoofdstuk 2 ga ik dieper in op de hoofdstroom in de taxonomie waartoe ik mijzelf reken: een charismatische theologie van het Koninkrijk van God. Hoe laat die theologie zich systematisch-theologisch typeren als *enacted, inaugurated eschatology*? Welke contouren en kernwaarden tekenen zich af?

In hoofdstuk 3 bespreek ik de neo-pentecostale Post-Toronto-beweging (denk aan Bill Johnson en Randy Clark, maar ook Tom de Wal komt voorbij), die soms heel dicht bij de theologie van het Koninkrijk als *enacted, inaugurated eschatology* lijkt te staan. Toch zijn er cruciale verschillen. Welke zijn dat? En waarom doen die ertoe?

Vanaf hoofdstuk 4 werk ik de theologie van het Koninkrijk verder uit als verstaanskader voor het vernieuwende werk van de Geest in de kerk. De Bijbel gebruikt grote woorden voor de christelijke gemeente, terwijl we merken dat de praktijk weerbarstig en soms teleurstellend is. Hoe werkt dat dan? Hoe zijn we 'medewerkers van God' in de komst van zijn Koninkrijk? En wat betekent het dat we 'delen in de zalving van Christus als koning, profeet en priester' (hoofdstuk 4)? We zijn

niet alleen medewerkers van God, maar ook dochters en zonen en zelfs vrienden van God. Hoe kunnen we groeien in een vertrouwelijke omgang met God en zijn stem leren verstaan? En wat nu, wanneer we God helemaal niet horen (hoofdstuk 5)?

Het had voor de hand gelegen als ik in de laatste twee hoofdstukken was ingegaan op onze betrokkenheid in de samenleving en de schepping, omdat de kerk er immers is voor de wereld: als leerling-gezellen van Jezus zijn we gezonden om goed nieuws te brengen en te zijn in een wereld die gebroken is. Maar omdat we zelf gebroken en verwonde mensen zijn, die vast kunnen zitten in patronen die ons belemmeren in het leven met God, is het goed om zorgvuldig aandacht te geven aan onze zonden, wonden, bindingen en geestelijke strijd. In hoofdstuk 6 en 7 ga ik daarom in op charismatisch pastoraat. Hoe is dit méér dan de bediening van genezing en bevrijding? Wat betekent het dat charismatisch pastoraat 'holistisch' is en 'de hele mens op het oog heeft'?

Het gemeentelven is gebrekkig en zal dat blijven tot aan de wederkomst. Toch krijgt het evangelie juist in onze christelijke gemeenschappen handen en voeten, als een voorafschaduwning van Gods nieuwe wereld. We zien er met reikhalzend verlangen naar uit, maar proeven ook nu al van Gods toekomst. Ik hoop van harte dat dit boek mag aanzetten tot een spiritualiteit van aandachtige verwachting.

Een taxonomie van pentecostale en charismatische vernieuwing

1.1 Inleiding: een theologische plaatsbepaling

*In Lambeth Palace begint Justin Welby, aartsbisschop van Canterbury en leider van de wereldwijde anglicaanse gemeenschap (2013-2025), elke dag met stille tijd en bidt dan in tongen. Ook zegt hij vertrouwd te zijn met ‘woorden van kennis’ en ‘profetische indrukken’.*¹

*Tijdens massale healing crusades in Zuid-Amerika, Afrika, Azië, Europa en de Verenigde Staten wappert gebedsgenezer Benny Hinn met zijn jasje en roept: ‘Neem het aan! Ontvang de zalving van de heilige Geest!’ Mensen vallen achterover, rijen tegelijk. Tegen mensen met kanker zegt hij: ‘Ik bestraf de boze geest van kanker en gebied de demon om je verlaten! De kanker is weg, als je gelooft.’*²

Tijdens een New Wine Zomerconferentie in Nederland bidden ministry-teams onder handoplegging met mensen om bemoediging, innerlijke genezing of genezing van ziekte. ‘Toen ik naar voren ging voor ministrygebed, raakte God mijn hart aan,’ vertelt een vrouw die zelf werkzaam is als traumathera-

1 Harriet Sherwood en Haroon Siddique, ‘I pray in tongues every day, says archbishop of Canterbury. Church of England leader tells Christian radio station he speaks in tongues as part of 5am prayer’, in: *The Guardian*, 21 januari 2019.

2 Op YouTube circuleren tientallen video’s van Benny Hinn. Deze citaten komen uit opnames van de Holy Miracle Crusade in Rome (2005), een Good Friday Miracle Service in Atlanta, VS (2 april 2010, ‘Raw anointing of the Spirit’) en een genezingsdienst in Aliso Viejo (18 december 2017, ‘Anointing and prayer for healing of cancer’), geraadpleegd op 28 november 2022.

peut. 'Ik voelde dat Hij de innerlijke pijn die ik in mijn lichaam voelde, van me wegnam.'³

*De Amerikaanse welvaartsprediker Paula White-Cain verkondigt dat de verkiezing van Donald Trump tot president een 'goddelijke interventie' is en noemt zijn politieke tegenstanders 'demonische spanningen'. Ze profeteert dat Trump herkozen wordt, want God heeft 'engelenmachten' uit Afrika en Zuid-Amerika al naar de Verenigde Staten gestuurd om de geestelijke oorlog te voeren.'*⁴

Het is duidelijk dat charismatisch christendom talloze verschijningsvormen kent. De onderlinge verschillen – sociaal, politiek, maar ook theologisch – zijn groot. Willen we zinvol reflecteren op charismatische vernieuwing, dan moeten we onderscheiden.

In dit eerste hoofdstuk schets ik daarom een taxonomie van charismatisch christendom: een classificering op grond van gebleken verwantschap. Welke hoofdstromen tekenen zich af en wat is theologisch kenmerkend voor elke hoofdstroom? Als we de theologische eigenheid van een stroming in beeld willen krijgen, is het bijzonder behulpzaam om te kijken hoe het heil van God wordt opgevat. Daarmee stoten we immers meteen door naar de kern van een geloofsovertuiging. Daarom hanteer ik in deze taxonomie het heilsbegrip als methodologische lens, aan de hand van drie vragen: Hoe wordt de aard van het heil verstaan? Wanneer breekt dit heil aan? En hoe is de rol van mensen in de bemiddeling ervan?

Daarnaast kijk ik naar het onderliggende wereldbeeld (verderop leg ik uit waarom dit verhelderend werkt) en de rol van de heilige Geest (niet onbelangrijk in een charismatische theologie).

Vooraf geef ik een beknopte schets van de zogenaamde 'pentecostalisering' van het wereldwijde christendom (1.1.1). Vervolgens verantwoord ik mijn keuzes rond terminologie en indeling in hoofdstro-

3 Getuigenissen zijn te vinden op de website van New Wine, o.a. 'God werkt ook in het verborgene' (13 oktober 2022) en 'God nam mijn hartpijn weg' (21 november 2022), geraadpleegd op 28 november 2022.

4 Carol Kuruvilla, 'Trump's Spiritual Adviser Prays To Stop "Demonic Networks" Aligned Against Him', in: Huffpost, 19 juni 2019; Wyatt Grantham Philips, 'Pastor Paula White calls on angels from Africa and South America to bring Trump victory', in: *USA Today*, 5 november 2020.

men (1.1.2) en verduidelijk ik mijn methodologie voor deze taxonomie (1.1.3). Dat is allemaal misschien wat technisch, maar het helpt om nauwkeurig te spreken en begripsverwarring te voorkomen. Daarna bespreek ik de verschillende hoofdstromen binnen het pentecostale en charismatische christendom.

Je kunt dit hoofdstuk lezen als een plaatsbepaling voor de theologie van charismatische vernieuwing die ik in dit boek uiteenzet: hier bevinden we ons in het brede speelveld van pentecostale en charismatische vernieuwing.

1.1.1 Achtergrond: een pentecostale transformatie

Het wereldwijde christendom is in de vorige eeuw ingrijpend veranderd en zeker in de eerste decennia van de 21^e eeuw. Niet alleen is het demografisch zwaartepunt op het zuidelijk halfrond komen te liggen, ook de inhoud en verschijningsvormen zijn behoorlijk veranderd. Een aanzienlijk deel van het christendom is tegenwoordig te typeren als charismatisch. Sommigen spreken van ‘het nieuwe christendom’, anderen van een ‘pentecostale transformatie van het christendom’.⁵ Het is altijd buitengewoon lastig om betrouwbare demografische cijfers te vinden over religies en stromingen, maar veilige schattingen komen al gauw op zo’n 700 tot 800 miljoen christenen die zichzelf zouden aanduiden als ‘charismatisch’, ofwel: een kwart tot een derde van de wereldwijde kerk.⁶ In tal van landen in Afrika, Latijns-Amerika

5 Philip Jenkins, *The Next Christendom* (Oxford: Oxford University Press, 2002); Stephen Hunt, *A History of the Charismatic Movement in Britain and the United States of America. The Pentecostal Transformation of Christianity* (New York: Edwin Mellen Press, 2009).

6 Todd M. Johnson en Peter F. Crossing, verbonden aan de World Christian Database, die is ondergebracht bij het Center for the Study of Global Christianity (CSGC) aan het Gordon-Conwell Theological Seminary, gaan uit van 828 miljoen pentecostale en charismatische christenen in 2025 (30,6 procent). Zie: Todd M. Johnson en Peter F. Crossing, ‘Christianity 2013: Renewalists and Faith and Migration’, in: *International Bulletin of Missionary Research* 37:1 (2013), 32-33. Het CSGC gaat in voorzichtige schattingen uit van ruim een miljard charismatische christenen in 2050, wat dan neerkomt op iets minder dan een derde van alle christenen, maar hierin zijn charismatische katholieken, protestanten, orthodoxen en evangelischen nog niet meegerekend. Zie: CSGC, *Status of Global Christianity (2024) in the Context of 1900-2050*, te raadplegen op <https://www.gordonconwell.edu/center-for-global-christianity/>.

en Azië is zelfs de overgrote meerderheid van de christenen charismatisch, tot wel 75 of 90 procent, stelt godsdienstsocioloog Stephen Hunt.⁷ In Europa, waar het christendom gedecimeerd wordt, zijn er ook kerken die significante groei laten zien, en vrijwel zonder uitzondering zijn dit charismatische kerken.⁸

Daarmee is charismatisch christendom een invloedrijke stroming binnen het wereldwijde christendom. Ook de westerse theologie zal zich ertoe moeten verhouden en bereid moeten zijn om te leren van de charismatische ervaringen van deze christenen. Moderne westerse theologen die zich daarbij oncomfortabel voelen, zegt nieuwtestamenticus James D.G. Dunn, doen er goed aan om zich te realiseren dat de christelijke kerk ooit begon als 'een enthousiaste sekte'.⁹ In de vroege kerk werden traditionele geloofsovertuigingen herzien en werden nieuwe inzichten ontwikkeld die de vorm en inhoud van het christendom zouden bepalen. Leidend hierin waren niet alleen theologische reflecties, maar ook de spirituele ervaringen.¹⁰ Dit waren vaak extatische ervaringen, 'die opgedaan werden in de context van charismatische opwekkingen en die werden begrepen als uitingen van de heilige Geest en als genadegaven van God.'¹¹ Dunn concludeert:

'Oecumenisch gezien betekent dit dat de traditionele kerken meer moeten openstaan voor de nog steeds groeiende derde of charismatische dimensie van het christendom, en theologisch gezien moeten dogmatici de ervaren Geest vollediger in hun systemen integreren.'¹²

7 Hunt, *A History of the Charismatic Movement*, 5.

8 Philip Jenkins, *God's Continent. Christianity, Islam, and Europe's Religious Crisis* (Oxford: Oxford University Press, 2007).

9 James D.G. Dunn, 'Towards the Spirit of Christ: The Emergence of the Distinctive Features of Christian Pneumatology', in: Michael Welker (red.), *The Work of the Spirit. Pneumatology and Pentecostalism* (Grand Rapids: Eerdmans, 2006), 3-26. Zie ook zijn trilogie *Christianity in the Making: Jesus Remembered* (Vol. 1), *Beginning from Jerusalem* (Vol. 2), *Neither Jew nor Greek: A Contested Identity* (Vol. 3), (Grand Rapids: Eerdmans, 2003, 2009, 2015).

10 Dunn, 'Towards the Spirit of Christ', 21.

11 Dunn, 'Towards the Spirit of Christ', 23.

12 Dunn, 'Towards the Spirit of Christ', 24.

Maar die noemer ‘charismatisch’ staat voor een enorme diversiteit aan verschijningsvormen en opvattingen. Minder dan een kwart van de 700 tot 800 miljoen charismatische christenen behoort tot een pinksterdenominatie.¹³ In Latijns-Amerika – vaak gezien als hét continent van de pentecostale beweging – zijn de meeste charismatische christenen niet ‘pinkster’ maar rooms-katholiek. In Afrika of Azië zijn anglicanen en presbyterianen vaak net zo charismatisch als pinkster-christenen.¹⁴

Charismatisch christendom omvat de massale *healing crusades* van gebedsgenezers als Benny Hinn en Heidi Baker, waar mensen met rijen tegelijk ‘in de Geest vallen’ en waar ziekten worden bestraft en weggestuurd als demonische machten. Maar het omvat ook de ingetogen gebedsbediening voor bemoediging en innerlijke genezing, zoals die plaatsvindt in traditionele protestantse, katholieke, oud-katholieke en anglicaanse kerken.

Kortom: wat bedoelen we met ‘charismatisch’ en is dat hetzelfde als ‘pentecostaal’? Welke aanduidingen en definities hanteren we?

1.1.2 Aanduidingen en indelingen

Pentecostaal of charismatisch?

Onder theologen en sociale wetenschappers die zich bezighouden met charismatisch christendom is de afgelopen decennia veel discussie geweest over aanduidingen, definities en indelingen. Dat heeft tot de nodige spraakverwarring geleid.¹⁵ Sommige onderzoekers duiden alle

13 Allan H. Anderson, *To the Ends of the Earth. Pentecostalism and the Transformation of World Christianity* (Oxford: Oxford University Press, 2013), 252-257.

14 Kwame Bediako, *Christianity in Africa: The Renewal of a Non-Western Religion* (Maryknoll: Orbis Books, 1995); Cephas Omenyo, *Pentecost outside Pentecostalism. A Study of the Development of Charismatic Renewal in the Mainline Churches in Ghana* (Zoetermeer: Boekencentrum, 2002).

15 Allan H. Anderson, ‘Diversity in the definition of “Pentecostal/Charismatic” and its ecumenical implications’, *Mission Studies*, Vol. XIX (2002), 40-53; Allan H. Anderson, ‘Varieties, Taxonomies, and Definitions’, in: Allan H. Anderson, Michael Bergunder, André Droogers, Cornelis van der Laan (red.), *Studying Global Pentecostalism. Theories and Methods* (Berkeley and Los Angeles: University of California Press, 2010), 13-29.

charismatische christenen aan als ‘pentecostaal’ (met name onderzoekers die zelf een pinksterachtergrond hebben zijn hiertoe geneigd), terwijl anderen die aanduiding alleen gebruiken voor pinksterdenominaties. De aanduiding ‘neo-pentecostaal’ is in de loop der jaren steeds gebruikt voor nieuwere varianten van pentecostaal of charismatisch christendom – eerst voor de charismatische vernieuwing in de protestantse, anglicaanse en katholieke kerken, vervolgens voor de zogenaamde ‘Third Wave’, toen voor televisiedominees en welvaartspredikers en daarna onder meer voor Afrikaanse gebedsgenezers en bewegingen van geestelijke oorlogvoering (*spiritual warfare*).

Walter J. Hollenweger (1927-2016), lange tijd toonaangevend in het onderzoek naar pentecostalisme, koos voor een inclusief gebruik van de term. Hij onderscheidde drie hoofdstromen: klassiek pentecostalisme (opgevat als de pinksterdenominaties), de charismatische vernieuwing binnen de traditionele kerken en de ‘pinksterachtige’ onafhankelijke kerken.¹⁶ Ook Allan H. Anderson (emeritus hoogleraar Pentecostale studies aan de Universiteit van Birmingham en nog altijd een van de meest vooraanstaande wetenschappers op het gebied van het wereldwijde pentecostalisme) kiest voor een inclusief gebruik, omdat dit de oecumene tussen pinksterbeweging, traditionele kerken en andere groepen zou versterken. Bovendien maakt dit volgens hem duidelijk dat een grote verscheidenheid inherent is aan het pentecostalisme.¹⁷

Hier valt veel voor te zeggen, maar tegelijk is het verwarrend. Natuurlijk, alle charismatische christenen herkennen zich in de ‘pinksterervaring’ van Handelingen 2 en zijn in die zin pinksterchristenen of *pentecostals*. Maar de termen ‘pinksterchristenen’ en ‘pentecostalisme’ werden pas gebruikt om de beweging aan te duiden die ontstond door de Azusa-opwekking aan het begin van de 20^e eeuw. Lang niet alle charismatische kerken en vernieuwingsbewegingen zijn historisch hierop terug te voeren. De aanduiding ‘charismatisch’, daarentegen, heeft geen historische connotatie. ‘Charismatisch’ omvat alle christenen die geloven dat de nieuwtestamentische *charismata* zouden

16 Walter Hollenweger, *Pentecostalism: Origins and Developments Worldwide* (Peabody: Hendrickson, 1997).

17 Anderson, ‘Diversity’, 53. Soms wordt ook gesproken over ‘pentecostalisms’, meervoud.

moeten functioneren in het leven van elke christelijke gemeente, ongeacht kerkelijke denominatie.

In dit onderzoek zal ik de aanduiding 'pentecostaal' daarom voorbehouden aan pinksterdenominaties. Als inclusieve aanduiding gebruik ik 'charismatisch'.

'Golven' of hoofdstromen?

In de godsdienstsociologie is veelvuldig gesproken over de zogenaamde 'drie golven' van pentecostale of charismatische vernieuwing. De eerste golf is dan de geboorte van de pinksterbeweging aan het begin van de 20^e eeuw, de tweede golf is de charismatische vernieuwing in de traditionele kerken in de jaren zestig, en de derde golf (Third Wave) staat voor de Vineyard-beweging (John Wimber) en aanverwante evangelische kerken, zoals Newfrontiers (Terry Virgo), in de jaren tachtig.

Dit spreken over 'golven' is terecht bekritiseerd. Het suggereert een heldere chronologie en eenduidigheid in een speelveld dat in werkelijkheid divers en fluïde is. Tegelijk helpt het natuurlijk wel om overzicht te houden. Bovendien kunnen we in die veelheid van ontwikkelingen wel degelijk iets van golven herkennen: bewegingen die breed en diepgaand doorwerken in het wereldwijde christendom. Zolang we in ons achterhoofd houden dat het een vereenvoudigende schematisering betreft, kan het op zich behulpzaam zijn.

In mijn taxonomie spreek ik liever van hoofdstromen. Dat sluit een zekere chronologie niet uit, maar legt de focus op inhoudelijke verwantschap en geeft ruimte aan de dynamiek van identiteiten die zich doorontwikkelen.

Indeling in hoofdstromen

Welke hoofdstromen zijn te onderscheiden? Anderson bouwt verder op de driedeling van Hollenweger en voegt een vierde hoofdstroom toe, die nieuwere bewegingen omvat.¹⁸ Zijn indeling is chronologisch:

1. klassiek pentecostalisme (opgevat als pinksterdenominaties);
2. oudere onafhankelijke kerken en Geest-kerken (charismatische kerken die onafhankelijk van de klassieke pinksterbeweging ontstonden, met name in Afrika en Azië);

18 Anderson, 'Varieties, Taxonomies, and Definitions', 16-20.

3. charismatische vernieuwing in de traditionele kerken;
4. neo-pentecostale en neo-charismatische kerken, waaronder:
 - Word of Faith-kerken (door critici vaak aangeduid als *name it and claim it*-kerken of ‘welvaartsevangelie’);
 - Third Wave-kerken (zoals Vineyard en Newfrontiers);
 - nieuwe apostolische kerken (vanaf eind 20e eeuw);
 - talloze andere onafhankelijke charismatische kerken die moeilijk te categoriseren zijn, omdat er veel onderlinge overeenkomsten én verschillen zijn in theologie.

Het eerste dat opvalt, is dat Anderson ervoor kiest om zijn indeling te baseren op kerkelijke denominaties. Het is de vraag hoe bruikbaar dat nog is om hoofdstromen in pentecostaal en charismatisch christendom in beeld te krijgen. De theologische identiteit van denominaties is immers voortdurend in ontwikkeling. Door globalisering en internet vervagen bovendien de grenzen van denominatie en nationaliteit. Verwantschap blijkt veeleer uit een gedeelde theologie, waarbij netwerken en bewegingen in toenemende mate belangrijker zijn dan kerkverbanden. Ik stel daarom voor om tot een *theologische* ordening te komen.

Wat vervolgens opvalt, is dat Anderson de klassieke pinksterdenominaties dan toch als eerste noemt, terwijl veel charismatische Afrikaanse en Aziatische kerken eerder ontstonden. Anderson benadrukt dit laatste herhaaldelijk in zijn boeken, en hij maakt er terecht een punt van dat we af moeten van de dominantie van het westerse perspectief. Ik stel daarom voor om de oudere ‘inheemse’ charismatische kerken dan ook als eerste te noemen en daarna het – van oorsprong westerse – klassieke pentecostalisme.

Verder valt op dat Andersons vierde hoofdstroom een wel erg grote vergaarbak is. De onderlinge theologische verschillen zijn dermate groot, dat je specifiekere zou willen categoriseren. De Third Wave-kerken, bijvoorbeeld, ontstonden vanuit een golf van bekeringen onder hippies en muzikanten op de stranden van Californië. Deze progressieve *empowered evangelicals* – charismatische evangelischen – hebben zowel sociologisch als theologisch een totaal andere ligging dan de rechts-conservatieve pentecostale welvaartspreikers uit de Bible Belt van de Verenigde Staten (Word of Faith). Ik stel daarom voor om

Charismatische spiritualiteit in een gebroken wereld

Het Koninkrijk van God breekt door in de wereld als mensen het erop wagen. We mogen meebewegen met wat God doet en God beweegt mee met wat wij dan doen. In *Proeven en watertanden* schetst Ronald Westerbeek een theologie van charismatische vernieuwing die met beide benen op de grond staat en eerlijk is over de gebrokenheid van het leven. Hoewel het Koninkrijk al is aangebroken en geproefd kan worden, blijven we verlangend uitzien en watertanden naar meer. Het resultaat is een aardse spiritualiteit, doordrongen van het besef dat Gods toekomst de hele schepping omvat en nu al aanraakt.

'Een onmisbaar boek voor theologen, voorgangers en iedereen die verdieping zoekt in charismatische theologie!'

MIRANDA KLAVER

KokBoekencentrum.nl
UITGEVERS | UTRECHT

ISBN 978 90 435 4262 3 • NUR 700

9 789043 542623